

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ι. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ

Ομότ. Καθηγητής Ε.Μ. Πολυτεχνείου

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΛΕΣ

Θάνος Βλαστός
Κλειώ Γεράρδη
Παναγιώτης Γετίμης
Δημήτρης Γεωργουλής
Γεώργιος Κοντορούπης
Ελένη Κουκλέλη
Θεόδωρος Πάνζαρης
Κωνσταντίνος Σερράος
Κίμων Χατζημπίρος
Δημήτρης Χριστοφιλόπουλος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ • ΑΘΗΝΑ 2007
Β' ΕΚΔΟΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ

πολεοδομικός σχεδιασμός

ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ι. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ

Ομότ. Καθηγητής Ε.Μ. Πολυτεχνείου

Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. ΕΙΣ. 84296

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΛΕΣ

Θάνος Βλαστός
Κλειτώ Γεράρδη
Παναγιώτης Γετίμης
Δημήτρης Γεωργουλής
Γεώργιος Κοντορούπης
Ελένη Κουκλέλη
Θεόδωρος Πάνζαρης
Κωνσταντίνος Σερράος
Κίμων Χατζημπίρος
Δημήτρης Χριστοφιλόπουλος

ISBN 978-960-266-008-9

© Copyright: **Αθανάσιος Ι. Αραβαντινός**
Μακέττα εξωφύλλου: Ε. Αραβαντινού & Κ. Νικολάου
Τηλ. 2103645897 Fax 2103600206

Κεντρική Διάθεση:
Εκδόσεις ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ
Τηλ.: 2107707114

Φωτοστοιχειοθεσία – Εκτύπωση:
Σ. Αθανασόπουλος – Ε. Παπαδάμη & ΣΙΑ Ε.Ε.
Ιωαν. Θεολόγου 80, 15773 Ζωγράφου
Τηλ.: 2107710548 – 2107702033 FAX: 2107710581
Αθήνα 2007

© Copyright: **Athanasios J. Aravantinos**
Cover design: I. Aravantinou & K. Nikolaou
Tel. 2103645897 Fax 2103600206

Central distribution:
SYMMETRIA publications
Tel.: 2107707114

Typesetting – Printing
S. Athanasopoulos – E. Papadami Ltd.
Ioanou Theologou Str. 80, Zographou 15773
Tel.: 2107710548 – 2107702033 FAX: 2107710581
Athens 2007

A. ARAVANTINOS, Professor Emeritus of Urban Planning at the National Technical University of Athens

URBAN PLANNING

TOWARDS A SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE BUILT ENVIRONMENT

Contributions by: Th. Vlastos, K. Gerardi, P. Getimis, D. Georgoulis, G. Kontoroupis, E. Koukleli, T. Panzaris, K. Serraos, K. Hatdjibiros, D. Christofilopoulos

SUMMARY¹

This book is addressed to the student of town planning at an undergraduate and at a postgraduate level, as well as to the researcher. Furthermore, it is of use to the professional consultant and to the functionaries of government and of authorities, whether central or local, including town planners, architects, civil engineers, lawyers, economists, sociologists, geographers, and others.

At the same time, this book is intended to make politicians and decision-makers alike, more aware of the problems and also of the possibilities of a sound urban policy, as well as of their role in the determination and the administration of such policy. Finally, there are elements included, which are indirectly addressed to the general public and specifically to those who inform the citizenry. Indeed, it is the impression of the author that this publication may well contribute in the formulation of a new awareness of urban matters.

Even though the material and the general direction of this work focuses mostly upon aspects of urban life in Greece, a substantial amount of information and of proposals relate to characteristics of urban life beyond the borders of one country.

The introduction, which is also the first Chapter, deals with the city and town planning in general, and includes a discussion on the historical paragons that affect the genesis and the evolution of cities, as well as an assessment of town planning in terms of its goals and in relation to other sciences and the arts.

Chapters 2 through to 5 constitute **Part A** of the book and present issues relating to the **theoretical aspects of the science of town planning** in the international scene. Specifically, Chapter 2 introduces the principles of town planning and the various methods of theoretical approach, including those of classification, description, explanation and predetermination. Chapter 3 discusses the theory and in particular the traditional principles of planning. Chapter 4 analyses the methodology of master planning. It also includes a thorough discussion on the various parts of the study, from the analysis of data to the development of alternative proposals, their assessment and the selection of the most appropriate option. The final chapter of Part A presents a critique of the above methodologies with reference to a discussion relating to alternative ways of approaching planning, including those of mixed scanning, disjointed incrementalism, urban management, corporate planning, participatory planning, advocacy planning, negotiation-meditation, and others.

Part B consists of Chapters 6 through to 13 and addresses the subject of **town planning in practice**. Chapter 6 discusses the current legislative and organisational infrastructure in Greece. The remainder of the Chapters discuss the various categories of representational plans used in planning. Master planning is presented in Chapter 7, land-use planning in Chapter 8, zoning and the building regulations in Chapter 9, while urban design is presented in Chapter 10. Chapter 11 includes the several types of plans which

1. Translation by Vasilis Triantafyllou, B.A. Hons, B.Arch, M.A.

currently control urban development in Greece, while Chapter 12 pays reference to the metropolitan plan for the greater Athens area. For the last couple of years, a number of municipalities in Greece, and particular that of Athens, has adopted an approach to town planning, whose intention it is to regenerate significant parts of cities. A number of these regeneration projects is shown in chapter 13. Reference is also made to the work carried out by the Urban Planning Research Centre of the National Technical University of Athens (N.T.U.A.) on the urban regeneration of the Commercial Triangle of Athens city-centre. The proposals of the study group have already been incorporated in a presidential decree which, in turn, has determined policies on land use, changes in building regulations, strategic interventions in parts of the whole, pedestrianisation projects, and so on.

Part C includes Chapters 14 through to 16 and deals specifically with the crucial issue of **housing in planning**. Chapter 14 lays emphasis upon the structure of housing in the built environment, and in particular of the principle of neighbourhood units, as applied in other countries during the past fifty years. The attempt to divide the built environment of Greece into neighbourhood units of various sizes is also discussed in this Chapter. Chapter 15 presents the reader with the principles and the methodology of a comprehensive housing development in relation to commonly used planning parameters. Chapter 16 deals specifically with the principles of urban regeneration, as illustrated through a number of urban projects carried out abroad, all of which, it is hoped, provide clues as to the solving of similar problems within Greece.

Part D includes Chapters 17 through to 20, and is dedicated to the issue of **traffic**, in relation to the necessity of **sustainable development**. Chapter 17 pays particular dues to the creation and the geography of patterns created by the movement of people and of vehicles within the built environment, and their expansion following the introduction of the automobile. Chapter 18 deals with the detrimental effect the automobile has had upon the cities of today. Chapter 19 discusses a number of interventions as realised through planning that are designed to counter the effect of the automobile. These include the introduction of a street hierarchy, the control of car-parking, the strengthening of public transport, and the promotion of alternative means of transport, such as the bicycle. Chapter 20 is devoted to aspects of pedestrian movement and more specifically to the implementation of small-scale and large-scale pedestrianisation projects. It is of significance to note that the various urban regeneration programmes dealing with the unification of the areas of archeological interest found throughout the city-centre of Athens are mentioned in this specific part of the book.

Part E is the last section of this book, and includes a number of essays dealing with **subjects of special interest**, such as that of **environmental awareness**. Specifically, Chapter 21 describes, in brief, the environmental problems faced by the cities of developed and of Third World countries, the principal reasons that lead to the deterioration of the urban environment, and concludes by laying particular emphasis upon the significance of urban space and environmental studies in general. Chapter 22, on the other hand, introduces the subject of the technical infrastructure that is available today, and the possibilities it offers to promote the concept of «**smart cities**», in terms of environmental and of technical and economic interests. Such devices include the management of water, electricity, natural gas, wastage disposal, and so on. Another significant aspect of the available technical infrastructure is that of information technology packages, discussed in Chapter 23, and including the Geographical Information Systems (G.I.S.), computer-aided design, data base systems, and so on.

The **epilogue**, that is also Chapter 24 of the book touches upon the concerns and **dilemmas** faced by town planners which are created by the unstable conditions that are typical of the world today. Specifically, this final Chapter pays particular reference to the socio-economic conditions of today, generated by the increased mobility of social groups that has developed following the sudden end of Socialism in the east. Tribute is also paid to the problems caused by socio-economic developments in the west, where unemployment is increasing dramatically owing to the elimination of the traditional working environment of the factory, a situation which is already having serious effects to the very fabric and the function of the city. In response to such new conditions, some European cities destroy their stock of factories and warehouses and replace them with a new typology of functions, whilst other cities protect and maintain the old workplace, by introducing new uses to it. Finally, in other cases, the remnants of the past industrial age are treated as museum artefacts, thus becoming frozen cultural icons of the memory of the twentieth century.

In conclusion the authors discuss the significance of the human factor in the development of solutions to these problems, and pinpoints the necessity of the politicians to be more aware and decisive, of the planners and the other technocrats to be more knowledgeable, and of the population to behave in a more social and less individualistic way.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Summary in english	5
Πρόλογος	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ

1.1. Πολεοδομία, τέχνη, τεχνική και επιστήμη	25
1.2. Πόλη και οικισμός	28
1.3. Η γένεση της πόλης	30
1.3.1. Οι ανάγκες κοινωνικότητας ως βασικός μοχλός	30
1.3.2. Πρωτογενή κριτήρια χωροθέτησης	31
1.3.3. Ισχύουν κριτήρια χωροθέτησης και σήμερα;	34
1.4. Οι βασικές λειτουργίες της πόλης	35
1.5. Η ανάπτυξη της πόλης	36

ΜΕΡΟΣ Α: ΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

2.1. Η εξέλιξη της θεωρητικής πολεοδομίας	43
2.2. Οι θεωρίες στη σύγχρονη πολεοδομική σκέψη	44
2.2.1. Ταξινόμηση	45
2.2.2. Περιγραφή	47
2.2.3. Εξήγηση	48
2.2.4. Πρόβλεψη	51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

3.1. Ο σχεδιασμός ως λογική διαδικασία	53
3.2. Τομεακός, παράλληλος και καθολικός σχεδιασμός	56
3.3. Οι συνιστώσες του καθολικού σχεδιασμού	57
3.3.1. Το προϊόν του καθολικού σχεδιασμού	58
3.3.2. Το αξιολογικό πλαίσιο του καθολικού σχεδιασμού	58
3.3.3. Το πλαίσιο δράσης του καθολικού σχεδιασμού	59
3.4. Η «παραδοσιακή» (εμπειρική) και η θεωρητική αντίληψη για τη ρυθμιστική μελέτη	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΤΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

4.1. Περιγραφή του αντικείμενου και διατύπωση του προβλήματος (Ανάλυση)	63
4.1.1. Οικισμός και ευρύτερη περιοχή: Το αντικείμενο στο χώρο	64
4.1.2. Πληροφορία και στοιχεία: η γνωριμία με το αντικείμενο	64
4.1.3. Η σύνθεση της πληροφορίας: συνθήκες και σύγχρονες μεθοδολογίες	65
4.2. Διαμόρφωση εναλλακτικών λύσεων	67

4.2.1.	Συνήθειες μεθοδολογίες	69
4.2.2.	Σύγχρονες μεθοδολογίες	70
4.3.	Αξιολόγηση και επιλογή	72
4.3.1.	Συνήθειες μεθοδολογίες	72
4.3.2.	Σύγχρονες μεθοδολογίες	73
4.4.	Εφαρμογή και παρακολούθηση	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

5.1.	Κριτική του καθολικού σχεδιασμού	83
5.1.1.	Τεχνική κριτική	83
5.1.2.	Θεωρητική ή επιστημολογική κριτική	84
5.1.3.	Ιδεολογική κριτική	85
5.2.	Νεώτερες κατευθύνσεις στην πολεοδομία	86
5.2.1.	Μικτή ανίχνευση (Mixed Scanning)	86
5.2.2.	Η μέθοδος των αποσπασματικών μικροβελτιώσεων (Disjointed Incrementalism)	87
5.2.3.	Αστική διαχείριση (Urban Management)	88
5.2.4.	Εταιρικός σχεδιασμός (Corporate Planning)	89
5.2.5.	Συμμετοχικός σχεδιασμός (Participatory Planning)	89
5.2.6.	Συνηγορικός σχεδιασμός (Advocacy Planning)	90
5.2.7.	Αυτοβοήθεια (Self-help)	90
5.2.8.	Διαπραγματεύσεις και μεσολαβήσεις (Negotiation, Mediation)	91
5.2.9.	Αστική Διακυβέρνηση (Urban Governance) – Διαβουλευτική Δημοκρατία	91
5.2.10.	Συμπεράσματα για τις εναλλακτικές και γενικότερα τις διαφοροποιημένες κατευθύνσεις στον πολεοδομικό σχεδιασμό	92

ΜΕΡΟΣ Β: Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1.	Γενικά	97
6.1.1.	Σύντομη ιστορική επισκόπηση του Θεσμικού Πλαισίου της Πολεοδομίας στην Ελλάδα	97
6.1.2.	Συνταγματικές ρυθμίσεις Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος	100
6.1.3.	Φορείς άσκησης πολεοδομικής πολιτικής	101
6.2.	Ρυθμιστικά και Πολεοδομικά Σχέδια	100
6.2.1.	Ρυθμιστικά Σχέδια (Ν.Δ. 1262/1972)	102
6.2.2.	Ρυθμιστικό σχέδιο Αθηνών και Θεσσαλονίκης	103
6.2.3.	Σχέδιο Πόλεως ή Ρυμοτομικό Σχέδιο (Ν.Δ. 17.7.1923 κ.ά.)	103
6.2.4.	Νεώτερο θεσμικό πλαίσιο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό	105
6.2.5.	Πολεοδομικά σχέδια ιδιαίτερων περιοχών	108
6.2.6.	Χρηματοδότηση Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων (Ειδικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων)	109
6.2.7.	Η θέση του Συμβουλίου της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.) για τον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό	110
6.3.	Δόμηση	111
6.3.1.	Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός (ΓΟΚ) του 1985	111
6.3.2.	Δόμηση εκτός Σχεδίου Πόλεως	111
6.3.3.	Δόμηση σε οικισμούς που υπάρχουν πριν από το έτος 1923	112
6.3.4.	Δόμηση σε οικισμούς που έχουν Ρυμοτομικό Σχέδιο, αλλά στερούνται όρων δόμησης	112

6.3.5.	Δόμηση σε παραδοσιακούς οικισμούς και διατηρητέα σύνολα	112
6.3.6.	Συντελεστής δόμησης – Έννοια – Μεταφορά – Υπέρβαση	112
6.3.7.	Οικοδομικές άδειες	113
6.3.8.	Αυθαίρετη δόμηση	113
6.4.	Διάφοροι άλλοι πολεοδομικοί νόμοι	114
6.5.	Μέσα εξασφάλισης γης	115
6.5.1.	Αναγκαστική απαλλοτρίωση	115
6.5.2.	Δικαίωμα προτίμησης	116
6.5.3.	Ελεύθερη συναλλαγή	116
6.5.4.	Μεταφορά του συντελεστή δόμησης	116
6.5.5.	Υποχρεωτική εισφορά σε γη	116
6.6.	Ωρισμένες συμπερασματικές επισημάνσεις για το θεσμικό πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδιασμού	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΤΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

7.1.	Γενικά	119
7.2.	Η γενική διάρθρωση του εμπειρικού ρυθμιστικού σχεδίου της πόλης	121
7.3.	Τα μέρη της μελέτης	123
7.3.1.	Διερεύνηση ευρύτερης περιοχής	123
7.3.2.	Ανάλυση περιοχής μελέτης	124
	1η ομάδα: Φυσικά δεδομένα	124
	2η ομάδα: Πληθυσμιακά στοιχεία	124
	3η ομάδα: Κοινωνιολογική προσέγγιση	126
	4η ομάδα: Οικονομικά στοιχεία	127
	5η ομάδα: Θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο	128
	6η ομάδα: Χρήση γης: Κατανομή επιφανειών και λειτουργιών στο χώρο της πόλης	128
7.3.3.	Αξιολόγηση της Ανάλυσης	129
7.3.4.	Στόχοι	130
7.3.5.	Πρόταση	132
7.4.	Η αμφισβήτηση της συγκεκριμένης μορφής σχεδιασμού	137
7.4.1.	Ανάγκη για ανάδραση και αναθεώρηση	137
7.4.2.	Η αναποτελεσματικότητα των μελετών	138
7.4.3.	Η ανάγκη ενίσχυσης ενός διαρκούς σχεδιασμού	138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ – ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΧΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

8.1.	Το σχέδιο χρήσης γης απαραίτητη συνιστώσα κάθε μορφής πολεοδομικού σχεδιασμού και κάποτε ως αυτοτελές σχέδιο	141
8.2.	Καθοριζόμενες χρήσεις στις ελληνικές πόλεις	146
8.3.	Στοιχεία συναφή με το σχεδιασμό των χρήσεων γης	149
8.4.	Οι συνήθεις κατηγορίες χρήσεων γης στην πόλη	150
	1η Κατηγορία: Περιοχές κατοικίας	151
	2η Κατηγορία: Περιοχές και θέσεις κεντρικών λειτουργιών	151
	3η Κατηγορία: Μικτές περιοχές	152
	4η Κατηγορία: Περιοχές ή θέσεις εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων	152
	5η Κατηγορία: Περιοχές ή θέσεις για εγκαταστάσεις περίθαλψης	152
	6η Κατηγορία: Περιοχές ή θέσεις για εγκαταστάσεις πρόνοιας	152
	7η Κατηγορία: Θρησκευτικές εγκαταστάσεις	152
	8η Κατηγορία: Βιομηχανικές και βιοτεχνικές ζώνες, περιοχές ή μονάδες – τεχνολογικά πάρκα και τεχνοπόλεις	152

9η Κατηγορία: Ζώνες ή εγκαταστάσεις χονδρεμπορίου, αποθηκών, σφαγείων κλπ.	153
10η Κατηγορία: Επιφάνειες πρασίνου ελεύθερων χώρων και νερού	153
11η Κατηγορία: Αθλητικές περιοχές και εγκαταστάσεις	154
12η Κατηγορία: Τουριστικές ζώνες και εγκαταστάσεις	154
13η Κατηγορία: Αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, διατηρητέα σύνολα	154
14η Κατηγορία: Γεωργικές χρήσεις και εγκαταστάσεις του πρωτογενή τομέα	155
15η Κατηγορία: Χώροι και εγκαταστάσεις εξόρυξης – Θέσεις απόθεσης χωμάτων	155
16η Κατηγορία: Στρατιωτικές ζώνες και εγκαταστάσεις	156
17η Κατηγορία: Ειδικές περιορισμένης χρήσης λειτουργίες κ.ά.	156
18η Κατηγορία: Επιφάνειες και εγκαταστάσεις κυκλοφορίας και μεταφορών	156
19η Κατηγορία: Δίκτυα και εγκαταστάσεις τεχνικής υποδομής (πλην μεταφορών)	156
20η Κατηγορία: Εδάφη μη χρησιμοποιούμενα	157
8.5. Οι συσχετίσεις των χρήσεων – Από τη Χάρτα της Αθήνας στις σημερινές τάσεις – Η περίπτωση της κατοικίας	157
8.5.1. Γενικά	157
8.5.2. Κατοικία και κέντρα πόλεων	158
8.5.3. Κατοικία και βιομηχανία	158
8.5.4. Κατοικία και άλλες αστικές λειτουργίες	161
8.5.5. Κατοικία και ύπαιθρος	163

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ, ΟΡΟΙ ΔΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ Γ.Ο.Κ.

9.1. Τι είναι το Ρυμοτομικό	167
9.2. Οι όροι δόμησης	169
9.3. Τα εφαρμοσθέντα στην Ελλάδα οικοδομικά συστήματα (έπαυσαν να ισχύουν)	170
9.3.1. Συνεχές οικοδομικό σύστημα	170
9.3.2. Ασυνεχές οικοδομικό σύστημα	171
9.3.3. Πανταχόθεν ελεύθερο σύστημα	171
9.3.4. Οικοδομικό σύστημα ελεύθερης δόμησης	171
9.3.5. Οικοδομικό σύστημα ελεύθερης σύνθεσης	172
9.3.6. Μικτό οικοδομικό σύστημα	172
9.3.7. Σύστημα περύγων	172
9.4. Η δόμηση σύμφωνα με τον Γ.Ο.Κ. του 1985	173
9.5. Παρατηρήσεις και προτάσεις προς υποβοήθηση μιας ριζικής αναθεώρησης του Γ.Ο.Κ.	174
9.5.1. Γενικά	174
9.5.2. Οι αναγκαίες νέες γενικές κατευθύνσεις	175
9.5.3. Σχέση κτηρίου και οικοπέδου: θέση, κάλυψη και ύψος	176
9.5.4. Μια τελική διαπίστωση: Η μεγάλη σημασία του Γ.Ο.Κ.	180
9.6. Η εφαρμογή του θεσμού των ρυμοτομικών σχεδίων στην Ελλάδα	180
9.7. Η ανεπάρκεια του επιστημονικού μέρους των ρυμοτομικών σχεδίων και των όρων δόμησης	183
9.8. Τι εργασίες θα έπρεπε να είχαν γίνει στα πλαίσια της –έστω και αυτοτελούς– «ρυμοτομικής μελέτης»	186

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ – ΣΥΝΘΕΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (URBAN DESIGN)

10.1. Γενικά – Διάκριση των μελετών	189
10.2. Επέμβαση στο δομημένο περιβάλλον για ανάπλαση και εξυγίανση	194
10.2.1. Μορφές επεμβάσεων	194
10.2.2. Κατηγορίες περιοχών για ανάπλαση και εξυγίανση	196
10.3. Μελέτες για νέες αναπτύξεις αστικών τμημάτων ή συγκροτημάτων	197

10.4. Διάρθρωση μελετών πολεοδομικής διάταξης	198
10.4.1. Ανάλυση και αξιολόγηση σημερινής κατάστασης	199
10.4.2. Προγραμματισμός ανάπτυξης	201
10.4.3. Το κυρίως Σχέδιο: Η πολεοδομική σύνθεση	202
10.4.4. Σχεδιασμός και οργάνωση εφαρμογής	212

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. ΟΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

11.1. Το ιστορικό εξέλιξης των πολεοδομικών μελετών μετά το 1979	213
11.1.1. Η μετάβαση από τις «αυτόνομες» μελέτες στα «δίδυμα» μελετών του νόμου 947/79	213
11.1.2. Ο «μεταβατικός» οικιστικός νόμος 1337/83	215
11.1.3. Ο νόμος 2508/97: «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις»	217
11.2. Τα προβλεπόμενα από το νόμο 2508/97 πολεοδομικά σχέδια	219
11.2.1. Τα Ρυθμιστικά Σχέδια και Προγράμματα Προστασίας Περιβάλλοντος	219
11.2.2. Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο	220
11.2.3. Οικιστική οργάνωση «Ανοικτής Πόλης»	227
11.2.4. Η Πολεοδομική Μελέτη	229
11.3. Πολεοδομικές Μελέτες εξειδικευμένου σκοπού και περιεχομένου	235
11.3.1. Πολεοδομικές Μελέτες Ενεργού Πολεοδομίας	235
11.3.2. Πολεοδομικές Μελέτες Αστικού Αναδασμού	236
11.3.3. Μελέτες πολεοδομικών αναπλάσεων αστικών περιοχών	239
11.4. Λοιπές μελέτες και ρυθμίσεις	241
11.4.1. Οι μελέτες Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ)	241
11.4.2. Λοιπές ρυθμίσεις σχετικά με ζώνες	242
11.4.3. Εξασφάλιση γης για κοινόχρηστους χώρους σε παλιά σχέδια πόλης	242

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

12.1. Το ιστορικό του σχεδιασμού για την πρωτεύουσα την μεταπολεμική περίοδο. Τα πρώτα Ρυθμιστικά Σχέδια	243
12.2. Η πρόσφατη προσπάθεια Ρυθμιστικού Σχεδιασμού	249
12.3. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (Ρ.Σ.Α.) '83	250
12.3.1. Γενικά	250
12.3.2. Στόχοι - Κατευθύνσεις - Μέτρα	250
12.3.3. Εξειδίκευση των ρυθμίσεων - Το Παράρτημα	252
12.3.4. Οι τροποποιήσεις του Ρ.Σ.Α.	256
12.4. Παράλληλες δράσεις σχεδιασμού για τον εξωαστικό χώρο της Αττικής	258
12.5. Ο οργανισμός της Αθήνας	262
12.6. Οι νεώτερες προσπάθειες για το σχεδιασμό της μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας	263
12.6.1. Ο ευρύτερος προβληματισμός περί στρατηγικού σχεδιασμού	263
12.6.2. Το «Στρατηγικό Πλαίσιο Χωρικής Ανάπτυξης για την Αθήνα - Αττική»	266
12.6.3. Συσχετίσεις μεταξύ σχεδιασμού «στρατηγικού» και «ρυθμιστικού» επιπέδου. Ανάγκες προσαρμογής	269

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΠΟΛΗΣ

13.1. Σκοπιμότητα, αντικείμενο και εμπειρία από σχετικές μελέτες	275
13.1.1. Η ανάγκη για μια νέου τύπου πολεοδομική μελέτη	275
13.1.2. Μελέτες πολεοδομικής αναβάθμισης περιοχών Δήμου Αθηναίων	276

13.1.3.	Οι προδιαγραφές των μελετών	278
13.1.4.	Χαρακτηριστικά σημεία των μελετών	279
13.2.	Το ερευνητικό πρόγραμμα πολεοδομικής αναβάθμισης του Εμπορικού Τριγώνου του κέντρου της Αθήνας	285
13.2.1.	Τα χαρακτηριστικά της περιοχής και τα προβλήματά της	285
13.2.2.	Τομείς επιλογών – Εναλλακτικές λύσεις – Σενάρια	286
13.2.3.	Κανονιστική πολιτική	290
13.2.4.	Παρεμβατική πολιτική	290
13.2.5.	Το κυκλοφοριακό – Τα δίκτυα	295
13.2.6.	Λοιποί τομείς	296
13.2.7.	Τα αισιόδοξα μηνύματα ως προς την εφαρμογή των προτάσεων	296
13.3.	Πολεοδομική μελέτη αναβάθμισης αθηναϊκής γειτονιάς: Η περίπτωση Κάτω Πετραλώνων – Γκαζοχωρίου	298
13.3.1.	Το αντικείμενο της μελέτης και η μεθοδολογική προσέγγιση	298
13.3.2.	Συγκέντρωση, ανάλυση και αξιολόγηση στοιχείων ανάλυσης. Προβλήματα και δυνατότητες ανάπτυξης	299
13.3.3.	Στόχοι παρέμβασης	300
13.3.4.	Διατύπωση εναλλακτικών προκαταρκτικών προτάσεων	301
13.3.5.	Η πρόταση	301
13.4.	Νεώτερες εξελίξεις ως προς τις μελέτες πολεοδομικής αναβάθμισης – τα αποτελέσματα	306

ΜΕΡΟΣ Γ. Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΣΕ ΟΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

14.1.	Το επίπεδο αναφοράς και η θεώρησή του	311
14.1.1.	Γενικευμένες αντιμετώπισεις ή έρευνα σε βάθος της κάθε περίπτωσης;	311
14.1.2.	Εννοιολογικές διευκρινίσεις	312
14.2.	Ιδέες για τη γειτονιά και την οικιστική μονάδα	313
14.2.1.	Προπολεμικοί πειραματισμοί	313
14.2.2.	Η συγκεκριμενοποίηση της ιδέας απ' τη δεκαετία του 40 – Οι αρχές που κυριάρχησαν	317
14.3.	Η εφαρμογή της ιδέας των οικιστικών μονάδων – Στοιχεία εξοπλισμού τους	319
14.3.1.	Η βρετανική εμπειρία	319
14.3.2.	Άλλες χώρες	322
14.4.	Νεώτερες εξελίξεις και αμφισβητήσεις – Ανάγκη για αναθεώρηση των στόχων	325
14.4.1.	Διαφοροποιημένες και εξελιγμένες ιδέες	325
14.4.2.	Αμφισβητήσεις αλλά και πιο φιλόδοξοι στόχοι	331
14.4.3.	Και πάλι προς λιτότερες αντιμετώπισεις	337
14.5.	Ελληνικά χαρακτηριστικά και ιδέες	338
14.5.1.	Σχετικές δομές άλλοτε και τώρα	338
14.5.2.	Μελέτες και ιδέες	341
14.5.3.	Νεώτερη πολιτική για διαίρεση του αστικού χώρου	343
14.6.	Οι αντιδιαμετρικές τοποθετήσεις και οι αλληλοσυγκρουόμενες τάσεις συνεχίζονται	345

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΜΕ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΔΟΜΗΣΗ

15.1.	Το αντικείμενο – Η διάρθρωση της μελέτης	349
15.2.	Αναγνώριση – Ανάλυση και αξιολόγηση στοιχείων σημερινής κατάστασης	350
15.2.1.	Διερεύνηση της ευρύτερης περιοχής	350
15.2.2.	Συστηματική ανάλυση και αξιολόγηση της περιοχής μελέτης (γυπέδου)	351

15.3.	Οι συνιστώσες του προγραμματισμού κατοικίας	352
15.3.1.	Δεδομένα	352
15.3.2.	Παράμετροι ή πρότυπα (standards)	352
15.3.3.	Ζητούμενα	353
15.4.	Η σημασία των προτύπων και πλαίσια τιμών τους	354
15.4.1.	Η αναλογία της καθαρής έκτασης κατοικιών	354
15.4.2.	Η πυκνότητα	355
15.4.3.	Ο συντελεστής δόμησης	356
15.4.4.	Οι στεγαστικές παράμετροι	358
15.5.	Η χρήση των προτύπων στον προγραμματισμό κατοικίας	360
15.5.1.	Συσχετίσεις προτύπων	360
15.5.2.	Παράδειγμα κατάρτισης προγράμματος	363
15.6.	Το πρόγραμμα των κοινόχρηστων και κοινωνικών εγκαταστάσεων της περιοχής μελέτης	364
15.7.	Η μελέτη των επί μέρους στοιχείων της σύνθεσης	364
15.8.	Μελέτη πολεοδομικής συγκρότησης της κατοικίας	366
15.9.	Προβλήματα και τάσεις στην εξέλιξη της οργανωμένης δόμησης	371
15.9.1.	Αδυναμίες της οργανωμένης δόμησης	371
15.9.2.	Προοπτικές εξέλιξης της κατοικίας με οργανωμένη δόμηση	375
15.10.	Συμβολή στην κατανόηση ορισμένων τάσεων οργανωμένης δόμησης στην Κεντρική Ευρώπη	379
15.10.1.	Γενικά – η πολεοδομική διάσταση	379
15.10.2.	Συγκροτήματα οργανωμένης δόμησης περιορισμένης κλίμακας	382
15.10.3.	Συγκροτήματα οργανωμένης δόμησης μέσου μεγέθους	387
15.10.4.	Εκτεταμένα συγκροτήματα οργανωμένης δόμησης	393
15.11.	Ελληνικά παραδείγματα οργανωμένης δόμησης από την πρόσφατη δραστηριότητα αρμοδίων φορέων	395
15.11.1.	Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ)	396
15.11.2.	Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ)	398
15.11.3.	Κτηματική Κατασκευαστική Α.Ε. «ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ»	400
15.11.4.	Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα	403
15.12.	Πως βλέπουμε στις αρχές του 20ου αιώνα το μέλλον της οργανωμένης δόμησης	403

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

16.1.	Η αναγκαιότητα των αναπλάσεων	409
16.1.1.	Επισήμανση του όλου προβλήματος	409
16.1.2.	Τα συγκεκριμένα προβλήματα και οι αντίστοιχες επιδιώξεις	411
16.2.	Πολεοδομικές επεμβάσεις – Στόχοι	413
16.2.1.	Φάσμα δυνατοτήτων	413
16.2.2.	Προϋποθέσεις για αναπλάσεις και εξειδίκευση στόχων	417
16.2.3.	Επιλογή περιοχών και διαδικασία αναπλάσεων	423
16.3.	Η προβληματική των πυκνοδομημένων περιοχών στην ελληνική πόλη	424
16.4.	Οι αραιοδομημένες και εκτός Σχεδίου περιοχές – Οι μικροί οικισμοί	425
16.4.1.	Η ποικιλία των περιπτώσεων	425
16.4.2.	Η συμβολή του θεσμικού πλαισίου «ζωνών κανονιστικών όρων δόμησης»	429
16.4.3.	Δυνατότητες εφαρμογής «αστικού αναδασμού»	432
16.5.	Προς γενικεύσιμες κατευθύνσεις – Ανάγκη για συντονισμό του σχεδιασμού	436
16.5.1.	Αξιοποίηση και εκσυγχρονισμός θεσμικού πλαισίου και μελετητικής υποδομής	436
16.5.2.	Η ταυτόχρονη πολυεπίπεδη πολιτική – Προς δύο κατευθύνσεις: Κανονιστικές ρυθμίσεις και επεμβατική πολεοδομία	439
16.6.	Προς μία Ευρωπαϊκή πολυτομεακή πολεοδομική παρέμβαση. Η περίπτωση του προγράμματος Urban	440

ΜΕΡΟΣ Δ: ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΠΟΛΗ**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17. ΓΕΝΕΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΩΝ ΡΟΩΝ**

17.1.	Η γένεση της κυκλοφορίας	445
17.1.1.	Η πόλη: απειρία σημείων που παράγουν και έλκουν μετακινήσεις	445
17.1.2.	Η μορφή του οδικού δικτύου στην προ του αυτοκινήτου περίοδο	447
17.1.3.	Η μορφή του οδικού δικτύου στην περίοδο του αυτοκινήτου	450
17.2.	Η γεωγραφία των κυκλοφοριακών ροών	452
17.2.1.	Οι μορφές των ροών, ανθρώπων και πραγμάτων	452
17.2.2.	Ποσοτικές παράμετροι για την περιγραφή της γεωγραφίας των ροών. Τα χαρακτηριστικά της κυκλοφορίας	455
17.2.3.	Πρόβλεψη των μελλοντικών κυκλοφοριακών μεγεθών	457

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ. ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

18.1.	Οι επιπτώσεις	461
18.1.1.	Η αποκοπή του αστικού ιστού από τον δρόμο	461
18.1.2.	Η ρύπανση από την κυκλοφορία	462
18.1.3.	Ο θόρυβος από την κυκλοφορία	464
18.1.4.	Οι κοινωνικές επιπτώσεις	465
18.2.	Η απάντηση στις επιπτώσεις – Η ευρωπαϊκή στρατηγική προς τη βιώσιμη πόλη	465
18.2.1.	Εισαγωγή	465
18.2.2.	Τα Διευρωπαϊκά Δίκτυα και η πόλη – Ο στόχος βιωσιμότητα	467
18.2.3.	Οι τρεις στρατηγικοί άξονες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις μεταφορές	469

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

19.1.	Πολιτική ιεράρχησης (κατηγοριοποίησης) του οδικού δικτύου	477
19.1.1.	Η λογική των δακτυλίων	477
19.1.2.	Η χωρητικότητα/ικανότητα του δρόμου	482
19.1.3.	Τα επίπεδα εξυπηρέτησης	482
19.1.4.	Οι κόμβοι – Φωτεινή σηματοδότηση	483
19.2.	Πολιτική ελέγχου της στάθμευσης	487
19.2.1.	Γενικά	487
19.2.2.	Οι ειδικές πολιτικές στις διάφορες περιοχές της πόλης	488
19.2.3.	Το δίκτυο των σταθμών και των μεμονωμένων θέσεων	490
19.2.4.	Η νομοθεσία για τη στάθμευση στην Ελλάδα	491
19.2.5.	Βασικά στοιχεία σχεδιασμού των σταθμών στάθμευσης	492
19.2.6.	Περιεχόμενο των μελετών στάθμευσης	493
19.2.7.	Χωροθέτηση τερματικών σταθμών υπεραστικών μεταφορών και αμαξοστασιών	493
19.3.	Πολιτική ενίσχυσης της δημόσιας συγκοινωνίας	494
19.3.1.	Ιστορικό	494
19.3.2.	Το πλεονέκτημα χωρητικότητας της δημόσιας συγκοινωνίας	494
19.3.3.	Συνδυασμένες μετακινήσεις. Ο πρωτεύων ρόλος της δημόσιας συγκοινωνίας	495
19.3.4.	Τα πλεονεκτήματα των μέσων σταθερής τροχιάς	496
19.3.5.	Ιεράρχηση των δικτύων	497
19.3.6.	Νέα συστήματα δημόσιας συγκοινωνίας	500
19.4.	Πολιτική υπέρ του ποδηλάτου	501
19.4.1.	Τα πλεονεκτήματα του ποδηλάτου	501
19.4.2.	Στοιχεία σχεδιασμού: ασφάλεια και συνδυασμός με άλλα μέσα	502
19.5.	Πολιτική υπέρ εναλλακτικών χρήσεων του Ι.Χ.	504

19.5.1.	To car pooling	504
19.5.2.	To car sharing	504
19.5.3.	Οι κοινές προϋποθέσεις των δύο συστημάτων	505

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΖΩΝ

20.1.	Εισαγωγικά	507
20.2.	Κατηγορίες πεζοδρόμων	508
20.2.1.	Κριτήριο: ο βαθμός ανοχής του αυτοκινήτου	508
20.2.2.	Κριτήριο: οι χρήσεις που εξυπηρετούν	509
20.3.	Στοιχεία και παραδείγματα σχεδιασμού	509
20.3.1.	Σχεδιασμός μικρής κλίμακας	509
20.3.2.	Σχεδιασμός μεγάλης κλίμακας. Δίκτυα πεζοδρόμων	514

ΜΕΡΟΣ Ε: ΜΕΡΙΚΟΙ ΝΕΟΙ ΤΟΜΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ – ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

21.1.	Η αναγκαιότητα της αειφόρου ανάπτυξης	527
21.2.	Αειφορία και πόλεις του Τρίτου Κόσμου	528
21.3.	Αειφορία και πόλεις των βιομηχανικών χωρών	529
21.4.	Η υποβάθμιση του αστικού χώρου	529
21.4.1.	Η ατμοσφαιρική ρύπανση	530
21.4.2.	Η ρύπανση των εσωτερικών χώρων	531
21.4.3.	Η ηχορύπανση	532
21.4.4.	Ρύπανση νερών	532
21.4.5.	Ρύπανση από απορρίμματα	534
21.4.6.	Θερμική ρύπανση	535
21.5.	Το περιαστικό και αστικό φυσικό περιβάλλον	535
21.6.	Οι μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων	536

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΑ ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

22.1.	Γενικά – Η σημασία των δικτύων	539
22.2.	Ο σχεδιασμός δικτύων αστικής υποδομής στην «έξυπνη» πόλη	541
22.3.	Υδραυλικά δίκτυα	541
22.3.1.	Δίκτυο Ύδρευσης	541
22.3.2.	Εγκαταστάσεις καθαρισμού και επεξεργασίας του νερού	542
22.3.3.	Ποσοτικές απαιτήσεις σε νερό	542
22.3.4.	Δίκτυο πυρόσβεσης	543
22.3.5.	Συστήματα διανομής και δεξαμενές ύδρευσης	544
22.3.6.	Δίκτυο αποχέτευσης	546
22.3.7.	Εγκαταστάσεις Βιολογικού Καθαρισμού και αντλιοστάσια λυμάτων	549
22.4.	Ηλεκτρολογικά δίκτυα	549
22.4.1.	Γενικά	549
22.4.2.	Υποσταθμοί Μέσης Τάσης	549
22.4.3.	Δίκτυο Χαμηλής Τάσης	550
22.4.4.	Δίκτυο Μέσης Τάσης	550
22.4.5.	Δίκτυο Υψηλής Τάσης	550
22.5.	Δίκτυα Τηλεπικοινωνιών	550
22.5.1.	Γενικά	550

22.5.2.	Θέσεις Τηλεπικοινωνιακών Κέντρων	551
22.5.3.	Τηλεπικοινωνιακά δίκτυα εντός πόλεων	551
22.5.4.	Στοιχεία κινητής τηλεφωνίας	551
22.6.	Δίκτυο φυσικού αερίου	552
22.6.1.	Γενικά	552
22.6.2.	Συγκρότηση δικτύων διανομής φυσικού αερίου	552
22.7.	Δίκτυο τηλεθέρμανσης	553
22.7.1.	Γενικά	553
22.7.2.	Συγκρότηση δικτύου	553
22.7.3.	Πλεονεκτήματα – Μειονεκτήματα ομαδικών δικτύων θέρμανσης	553
22.7.4.	Κριτήρια κατασκευής τηλεθέρμανσης	554
22.7.5.	Τύποι αστικών δικτύων τηλεθέρμανσης	554
22.8.	Δίκτυο πνευματικού ταχυδρομείου	554
22.9.	Αποκομιδή – Διαχείριση απορριμμάτων	555
22.10.	Χωροθέτηση δικτύων αστικής υποδομής	555
22.10.1.	Τοποθέτηση δικτύων σε τάφρους	556
22.10.2.	Τοποθέτηση δικτύων σε σήραγγες	558
22.10.3.	Διαστασιολόγηση δικτύων	558
22.11.	Η επίδραση του ενεργειακού και βιοκλιματικού σχεδιασμού των οικισμών, στη διαστασιολόγηση των δικτύων αστικής υποδομής	560
22.12.	Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) και Χωροταξικός Σχεδιασμός	560
22.12.1.	Χωροταξικός σχεδιασμός αιολικών πάρκων	561
22.12.2.	Χωροθέτηση φωτοβολταϊκών πάρκων	561
22.13.	Γενικές κατευθύνσεις	562
22.13.1.	Σχεδιασμός δικτύων	562
22.13.2.	Νέου τύπου δίκτυα	563
22.13.3.	Ενιαίος φορέας αστικών δικτύων	563
22.13.4.	Υπόγεια σήραγγα δικτύων	563
22.13.5.	Διάθεση οικιακών και βιομηχανικών αποβλήτων	564
22.13.6.	Διαχείριση απορριμμάτων	564
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23. Η ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ		
23.1.	Γενικά	565
23.2.	Η πληροφορική και τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών στο σχεδιασμό του χώρου	565
23.3.	Ο ρόλος και η χρησιμότητα των ΓΣΠ στο σχεδιασμό του χώρου	568
23.4.	Η τεχνολογία των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών	569
23.4.1.	Ψηφιακή χαρτογραφική και σχεδιαστική πληροφορία	569
23.5.	Ο ρόλος της βάσης δεδομένων στα συστήματα γεωγραφικών πληροφοριών	569
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24. ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΝΕΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΕΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΓΝΩΡΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ		
24.1.	Εξελίξεις, αγωνίες και διλήμματα	575
24.2.	Η περιβαλλοντική πρόκληση στον αστικό χώρο και η ανάγκη ενδυνάμωσης μιας περιβαλλοντικής ηθικής	578
24.3.	Προς επανάκτηση του αστικού χώρου	580
24.4.	Η αναγέννηση του κέντρου της πόλης	590
24.5.	Οι δυναμικές αλλαγές στις πόλεις συνεχίζονται	595
24.6.	Αντί συμπερασμάτων: Ένας «δωδεκάλογος» θέσεων για τον πολεοδομικό σχεδιασμό	602
ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ		607

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι πόλεις και γενικότερα οι μαζικές συγκεντρώσεις πληθυσμού σε σχετικά περιορισμένο γεωγραφικό χώρο εξελίσσονται σε όλο και πιο δυναμικά τμήματα της υδρογείου.

Κατά τη διαδικασία ανάπτυξης και διόγκωσης της, η πόλη «καταιρώγει» την ύπαιθρο. Έτσι η ύπαιθρος, ο φυσικός χώρος στην επιφάνεια του πλανήτη συρρικνώνεται, ρυπαίνεται, κατακτάται από τις επεκτατικές αστικές δραστηριότητες.

Όμως **η πόλη σχεδιάζεται**. Το ίδιο και τα επί μέρους στοιχεία της: οι κατοικίες, τα συγκροτήματα για τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, οι δρόμοι, τα τεχνικά έργα. Πόσο ο σχεδιασμός αυτός ευθυγραμμίζεται προς τους στόχους της κοινής ωφελείας, της βελτίωσης της ποιότητας ζωής, της βιωσιμότητας ή αειφορίας; Σε ποίο βαθμό έχει αναπροσαρμοσθεί, λ.χ. ο ήδη υφιστάμενος αστικός χώρος, αλλά και αυτός που κάθε μέρα «παράγεται», προς τις νέες αυτές ανάγκες; Τί προβλέπουν γι' αυτό οι θεσμοί, όπως η πολεοδομική νομοθεσία, ο ΓΟΚ, οι κανονισμοί για τις αστικές χρήσεις, οι προδιαγραφές των έργων υποδομής;

Παράλληλα ο ανθρώπινος παράγων μεταλλάσσεται και κυρίως πολλαπλασιάζεται σε παγκόσμια κλίμακα. Η όλο και μεγαλύτερη κινητικότητά του διαχέει τα προβλήματα παντού, ακόμα και εκεί που μέχρι προ ολίγου νομιζόταν πως ήταν λυμένα όπως στις αναπτυγμένες χώρες: ανεργία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός. Ταυτόχρονα οι εξελίξεις στους τομείς της πληροφορίας διαχέουν και τα πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς στα πέρατα του κόσμου: καταναλωτισμός, ατομικισμός, βία.

Έτσι τα πολεοδομικά προβλήματα δεν είναι μόνο τεχνικά. Είναι έντονα **κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά**. Για τούτο ο ειδικός στην πολεοδομία επιστήμονας και τεχνικός οφείλει πρώτιστα να είναι ένας ευαίσθητος κοινωνικός κριτικός. Η αντικειμενική τοποθέτησή του στις εξελίξεις, αλλά και μια κοινωνικά προσανατολισμένη προσωπική, άρα και υποκειμενική, αντίληψη, θέση και ιδεολογία είναι απαραίτητο να σηματοδοτούν αποφασιστικά το έργο του.

Όλα τα παραπάνω είναι μια αναγκαία προϋπόθεση, όχι όμως και ικανή. Η επιστήμη και η τεχνολογία προχωρούν αλματώδως. Η επιδερμική ενημέρωση δεν φθάνει. Χρειάζεται κοπιαστική ερευνητική εργασία και συστηματική εμπάθунση, δηλαδή **αύξηση της εξειδικευμένης γνώσης**. Μόνο τότε είναι δυνατή μια ουσιαστική συμβολή πάνω στους τομείς που «παράγουν» και αναβαθμίζουν το δομημένο περιβάλλον, το κυρίαρχο δηλαδή πλαίσιο που επηρεάζει καίρια το κοινωνικοοικονομικό «γίνεσθαι», αλλά και την πολιτισμική εξέλιξη του ανθρώπινου γένους και την ποιότητα ζωής.

Η παρούσα Β' έκδοση ήταν απόλυτη ανάγκη να λάβει υπ' όψη τις παραπάνω αλματώδεις εξελίξεις. Έτσι ενώ παραθέτει κάποια στοιχεία από προγενέστερο σύγγραμμα «Πολεοδομικός Σχεδιασμός - Θέματα από τη θεωρία και τη Πρακτική» (Αθήνα 1984), και φυσικά βασίστηκε στην Α' έκδοση (1997) του παρόντος βιβλίου, συμπεριέλαβε μια σειρά νέων ενοτήτων σε αντικατάσταση άλλων, ενώ επιδιώχθηκε κατά το δυνατό η ενημέρωση αυτών που διατηρήθηκαν.

Η ύλη του βιβλίου συντίθεται ως εξής:

Μετά από ένα εισαγωγικό κεφάλαιο για την πόλη και την πολεοδομία (Κεφ. 1), ακολουθεί το Μέρος Α (Κεφ. 2-5) στο οποίο αναλύονται τα **θεωρητικά πλαίσια της πολεοδο-**

μίας. Εδώ μεταξύ άλλων παρουσιάζεται η προερχόμενη από τη θεωρία «ρυθμιστική μελέτη» – όπως ονομάστηκε στα ελληνικά απ' τα μέσα του 20ου αιώνα και για τριάντα περίπου χρόνια – καθώς και εναλλακτικές κατευθύνσεις στο σχεδιασμό.

Το Μέρος Β με τίτλο: **Η πολεοδομία στην πράξη** αρχίζει με μια παρουσίαση του νομοθετικού και οργανωτικού πλαισίου της πολεοδομίας (Κεφ. 6). Στη συνέχεια αναλύονται οι διάφορες κατηγορίες πολεοδομικών μελετών, τόσο των παραδοσιακών και παλαιότερων, όσο και των πρόσφατα θεσμοθετημένων και χρησιμοποιούμενων στην Ελλάδα (Κεφ. 7-13).

Τα Μέρη Γ (Κεφ. 14-16) και Δ (Κεφ. 17-20), αποτελούν σε ένα βαθμό τομεακές θεωρήσεις. Πρόκειται αντίστοιχα για την **κατοικία** και την **κυκλοφορία**. Την επιλογή αυτών των δύο λειτουργιών επηρέασε και το γεγονός ότι τούτες έχουν ανάμεσα στις «πολεοδομικές λειτουργίες» την μεγαλύτερη έκταση και διείσδυση στον πολεοδομικό ιστό – ή μάλλον είναι αυτές που κυρίως τον διαμορφώνουν. Βέβαια εκτός από τους δύο βασικούς τομείς θα μπορούσαν να ενταχθούν εδώ και στοιχεία για τις λοιπές πολεοδομικές λειτουργίες, πράγμα που έχουμε επιχειρήσει στο παρελθόν¹. Εδώ όμως θα υπήρχε κίνδυνος, οι τομεακές προσεγγίσεις να μειώσουν τη σπουδαιότητα της συνολικής θεώρησης που θέλουμε ιδιαίτερα μ' αυτό το έργο να τονίσουμε.

Στο Μέρος Ε' (Κεφ. 21-23) παρουσιάζονται τρεις ακόμα διαστάσεις που επηρεάζουν σήμερα έντονα το σχεδιασμό στο χώρο και στον τρόπο που τούτος επιχειρείται. Πρόκειται για την **περιβαλλοντική θεώρηση** (Κεφ. 21), για τις εξελίξεις στα **δίκτυα αστικής υποδομής** (Κεφ. 22) και για την χρήση της **πληροφορικής** στον πολεοδομικό σχεδιασμό (Κεφ. 23). Σε ένα τελευταίο Κεφάλαιο που αποτελεί και τον Επίλογο (Κεφ. 24) γίνεται σχηματική αναφορά στα πιο πρόσφατα προβλήματα, προκλήσεις και τάσεις με αναφορά και σε σύγχρονα παραδείγματα. Στο τέλος του epilόγου διατυπώνεται ένας «δωδεκάλογος» θέσεων πάνω στον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Ασφαλώς εκτός από τους τομείς που καλύπτονται στο βιβλίο, μια σειρά άλλων τομέων θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι και επηρεάζουν το σχεδιασμό και θά 'πρεπε να περιληφθούν εδώ. Η μη παρουσίασή τους οφείλεται σε περιορισμούς στην έκταση ενός βιβλίου, στην ύπαρξη άλλων συγγραμμάτων πάνω σε παρεμφερή θέματα και στην επίγνωση εκ μέρους των συντακτών του παρόντος, των δυσκολιών που ένα τέτοιο εγχείρημα παρουσιάζει.

Γενικά ένα μεγάλο μέρος των νέων στοιχείων σχετίζεται με πρόσφατες εξελίξεις και θεσμούς, περιλαμβάνει σύγχρονα παραδείγματα αλλά και αναδεικνύει νεώτερες απόψεις για τους κινδύνους που απειλούν την πόλη – και φυσικά όχι μόνο αυτήν – αν στο σχεδιασμό και στις διαδικασίες ανάπτυξης δεν ενταχθούν αρχές που θα εξασφαλίσουν την βιωσιμότητα ή αειφορία.

Από τους δύο αυτούς ελληνικούς όρους ο δεύτερος ακριβολογεί, όταν χρησιμοποιείται για τομείς φυσικού περιβάλλοντος ή πρωτογενούς παραγωγής, όπως η δασοπονία, απ' όπου και προέρχεται². Η γενίκευσή του πάντως αφήνει κάποια κενά, τουλάχιστο ως προς την κατανόηση. Απ' την άλλη μεριά και ο όρος βιωσιμότητα δεν είναι πλήρης, εκτός εάν συμφωνηθεί

1. Βλ. (α) Α. Αραβαντίνος 1961, 1963, (β) Α. Αραβαντίνος 1972, Μέρη Γ, Δ και Ε, (γ) Α. Αραβαντίνος και Π. Κοσμάκης 1988, καθώς και (δ) τις τομεακές «Έρευνες Πολεοδομικών Προτύπων» που έχουν συνταχθεί στο Σπουδαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών του ΕΜΠ. Γενικά η βιβλιογραφία για σχεδιασμό επί μέρους τομέων της πόλης είναι πολύ εκτεταμένη και γίνεται προσπάθεια οργάνωσής της (βιβλιοθήκες ΥΠΕΧΩΔΕ, ΤΕΕ, ΕΜΠ κ.α.).
2. Η βασική αρχή, η οποία εκφράζεται με τον όρο αειφορία (κατ' άλλους αειφορικότητα), π.χ. στη δασοπονία είναι, ότι η υλοτομία σε ποσότητα και συχνότητα δεν πρέπει να υπερβεί ένα όριο, ώστε στο μέλλον να είναι δυνατή η εξασφάλιση τουλάχιστον της ίδιας απόδοσης του δάσους και η διατήρηση του αυτού «κεφαλαίου». Η αρχή αυτή γενικεύθηκε τουλάχιστο στο θεωρητικό επίπεδο μετά από έρευνες που άρχισαν κυρίως στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και έγινε ευρύτερα αποδεκτή μετά τη συνάντηση των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (UNCED) το 1992 στο Rio de Janeiro. Βλ. Κεφ. 21 και Ενότ. 24.2 του παρόντος καθώς και ΤΕΕ 1995 (πρακτικά «ημερίδας» και ειδικότερα εισήγηση Θ. Παπαγιάννη σελ. 27-30). Βλ. ακόμα Κ. Λάσκαρι (επιμ.) 1996 σελ. 7-86 καθώς και στο αυτό έργο (σελ. 88-134) εργασία του Λ. Βασενχόβεν ειδικά για την αειφόρο αστική ανάπτυξη και τους αστικούς πόρους με εκτεταμένη σχετική βιβλιογραφία.

να του προσδοθούν «επίκτητα» τα εντασσόμενα στην αειφορία χαρακτηριστικά. Όμως ο όρος βιωσιμότητα χρησιμοποιείται ήδη από παλαιότερα για να χαρακτηρίσει την ικανότητα π.χ. οικονομικής – ή και άλλου τύπου – «επιβίωσης». Αυτό μπορεί να συνδυασθεί και με τα θέματα της πόλης. Η πόλη είναι απαραίτητο να είναι ανταγωνιστική, να διαθέτει επομένως και οικονομική και λοιπή βιωσιμότητα. Όπου γίνεται εδώ χρήση του όρου μπορεί να εννοείται και κάτι τέτοιο. Γενικά ας θεωρηθεί ο όρος αυτός ως μετάφραση του αγγλικού *sustainability* και τούτο έχει ακολουθήσει και το ΥΠΕΧΩΔΕ στο βασικό πολεοδομικό νόμο (Ν. 2508/1997) που σήμερα ισχύει. Αυτό δε σημαίνει, ότι άλλες υπηρεσίες ή ερευνητές δεν έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τον άλλο όρο, δηλ. την αειφορία. Για τούτο στο βιβλίο αυτό συναντώνται και οι δύο όροι.

Η ευρύτητα και η πολυπλοκότητα της ύλης που θεωρήθηκε σκόπιμο να περιληφθεί στο βιβλίο οδήγησε στη συνεργασία τόσο με συναδέλφους εξειδικευμένους σε επί μέρους θέματα όσο και με επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων.

Έτσι το Μέρος Α με αντικείμενο τα θεωρητικά πλαίσια της πολεοδομίας (Κεφ. 2-5) του οποίου η συγγραφή έγινε στις αρχές της δεκαετίας του '80 γράφτηκε σε συνεργασία με την συνάδελφο Ελένη Κουκλέλη αρχιτέκτονα πολεοδόμο, σήμερα τακτική καθηγήτρια Γεωγραφίας Πανεπιστημίου California - Santa Barbara.

Συντάκτης του Κεφ. 6 του σχετικού με το νομοθετικό και οργανωτικό πλαίσιο στην Ελλάδα είναι ο Δημήτρης Χριστοφιλόπουλος, δικηγόρος, καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το 11ο κεφάλαιο με αντικείμενο τις μελέτες που έχουν θεσπισθεί πρόσφατα στην Ελλάδα έχει συνταχθεί από τον Κωνσταντίνο Σερράο, Δρα Αρχιτέκτονα Πολεοδόμο-επ. καθηγητή ΕΜΠ.

Συντάκτες του 12ου κεφαλαίου του σχετικού με το σχεδιασμό μητροπολιτικών περιοχών και ειδικότερα το ρυθμιστικό σχέδιο της ευρύτερης Αθήνας είναι η Κλειώ Γεράρδη, αρχιτέκτονας-πολεοδόμος, αν. καθηγήτρια στον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας στο ΕΜΠ και τ. προϊσταμένη του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος, καθώς και ο Κωνστ. Σερράος.

Από το Κεφ. 13 η ενότητα 13.2 βασίζεται σε περίληψη της σχετικής έρευνας αναβάθμισης του Εμπορικού Τριγώνου του Κέντρου της Αθήνας που συντάχθηκε στο Σπουδαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών του ΕΜΠ με επιστημονικό υπεύθυνο τον υπογράφο. Από το ίδιο κεφάλαιο η ενότητα 13.3 η αναφερόμενη στη μελέτη πολεοδομικής αναβάθμισης της περιοχής Πετραλώνων έχει συνταχθεί από τον Θεόδωρο Πάνζαρη, αρχιτέκτονα-πολεοδόμο, επ. καθηγητή στον τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας στο ΕΜΠ.

Από το κεφάλαιο 15 για την οργανωμένη δόμηση κατοικιών οι ενότητες 15.10 και 15.11 συντάχθηκαν από τον Κωνστ. Σερράο.

Το κεφάλαιο 16 το σχετικό με τις αναπλάσεις έχει στο μεγαλύτερό του μέρος συνταχθεί από κοινού με τον Παναγιώτη Γετίμη, αρχιτέκτονα-χωροτάκτη καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου, ενώ στα νεώτερα στοιχεία υπάρχει συμβολή και του Κωνστ. Σερράου.

Το Μέρος Δ (Κεφ. 17-20) το σχετικό με την κυκλοφορία συντάχθηκε από τον Θάνο Βλαστό αρχιτέκτονα, πολ. μηχανικό, συγκοινωνιολόγο, αν. καθηγητή στον Τομέα Έργων Υποδομής κλπ. του ΕΜΠ.

Το Κεφ. 21 που πραγματεύεται την περιβαλλοντική διάσταση έχει συντάξει τον Κίμων Χατζημήτρο φυσικό, περιβαλλοντολόγο, επ. καθηγητή ΕΜΠ, στον τομέα υδατικών πόρων και θαλασσίων έργων.

Το Κεφ. 22 το σχετικό με τα δίκτυα αστικής υποδομής έχει συνταχθεί από τον Γεώργιο Κοντορούπη, Μηχανολόγο-Ηλεκτρολόγο, καθηγητή ΕΜΠ στον Τομέα Τεχνολογικής Αιχμής.

Το Κεφάλαιο 23 που αναφέρεται στη χρήση της πληροφορικής στο σχεδιασμό του χώρου συντάχθηκε από τον Δημήτρη Γεωργουλή, πολεοδόμο χωροτάκτη, καθηγητή στον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας ΕΜΠ.

Τέλος ο επίλογος (Κεφ. 24) συντάχθηκε από τον Κωνστ. Σερράο και τον υπογράφο. Εκτός από τις παραπάνω εκτεταμένες ειδικές συμβολές ζητήθηκαν για επιμέρους τομείς

απόψεις ή σχόλια από συναδέλφους και μη, που με μεγάλη προθυμία μας τις έδωσαν. Έτσι ο συνάδελφος Γιώργος Σαρηνγιάννης, σχολίασε τμήματα του Κεφ. 1 (Εισαγωγή: πόλη και πολεοδομία). Για το αυτό κεφάλαιο υπήρξε ανταλλαγή απόψεων και με τις Ελένη Κουκλέλη και Λίσα Απλακίδου, αρχιτέκτονα.

Ο αείμνηστος Δημήτρης Ξηρόκωστας, καθηγητής Επιχειρησιακής Έρευνας στο ΕΜΠ, έκανε αξιόλογες παρατηρήσεις σε τμήματα της επιστημονικής του περιοχής ειδικότερα στο Κεφ. 4.

Οι συνάδελφοι Λουδοβίκος Βασενχόβεν και Θεόδωρος Πάνζαρης, σχολίασαν τμήματα του Κεφ. 5, ενώ ο τελευταίος διατύπωσε το κείμενο, το αναφερόμενο στον Εταιρικό Σχεδιασμό (εδάφ. 5.2.4).

Η συνάδελφος Μαρία Μαντουβάλου, συνέταξε το κείμενο το σχετικό με τις εργασίες κοινωνιολογικής ανάλυσης στα πλαίσια της εκπόνησης των εμπειρικών ρυθμιστικών σχεδίων (εδάφ. 7.3.2, 3η ομάδα).

Ο Ιων Σαγιάς οικονομολόγος, χωροτάκτης, λέκτωρ ΕΜΠ, είναι ο συντάκτης του κειμένου του σχετικού με τα απαραίτητα οικονομικά στοιχεία ομοίως κατά την εκπόνηση των ρυθμιστικών στοιχείων (εδάφ. 7.3.2 4η ομάδα).

Ο συνάδελφος Ιωσήφ Στεφάνου, μας έκανε αξιόλογες παρατηρήσεις και συνέστησε πηγές για το εδάφιο 10.4.3 που αναφέρεται στην πολεοδομική σύνθεση.

Η Ευαγγελία Μπαλλά αγρ.-τοπογράφος μηχανικός υποψήφια διδάκτωρ ΕΜΠ συνέταξε κείμενο σχετικό με τον αστικό αναδασμό στο οποίο βασίσθηκε το εδάφ. 11.3.2.

Η Αμαλία Κουδούνη, αρχιτέκτων-πολεοδόμος στέλεχος του ΥΠΕΧΩΔΕ έκανε ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις σχετικά με πρόσφατες εξελίξεις στο θεσμικό πλαίσιο και στη διαδικασία εφαρμογής του, οι οποίες τροφοδότησαν τα Κεφάλαια 11, 13 και 16.

Ο συνάδελφος Λουδοβίκος Βασενχόβεν, είναι ο συντάκτης κειμένου, σχετικού με τον ευρύτερο προβληματισμό περί στρατηγικού σχεδιασμού (εδάφ. 12.6.1).

Ο Ευάγγελος Γαβριελάτος, Δρ. αρχιτέκτων πολεοδόμος, στέλεχος του Δήμου Αθηναίων συνεργάσθηκε στην παρουσίαση των νεωτέρων εξελίξεων ως προς τις Μελέτες Πολεοδομικής Αναβάθμισης του Δήμου (Ενότ. 13.4).

Ο συνάδελφος Δημήτρης Καρύδης, εκτός από τις δημοσιευμένες απόψεις του μας έδωσε πρόσθετα στοιχεία αναφορικά με την οργάνωση του ελληνικού οικισμού της τουρκοκρατίας σε επί μέρους ενότητες (εδάφ. 14.5.1).

Ο Γιάννης Μιχαήλ Δρ. αρχιτέκτων-πολεοδόμος μας έδωσε κείμενο (εδάφ. 15.11.3) για τα συγκροτήματα κατοικιών της εταιρείας ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ.

Οι διορθώσεις των κειμένων έγιναν από τις Σοφία Ζουμπάκη, ιστορικό-επιγραφολόγο, ερευνήτρια ΕΙΕ και Σοφία Αραβαντινού φιλόλογο. Η περίληψη μεταφράσθηκε στα αγγλικά από τον Βασίλη Τριανταφύλλου αρχιτέκτονα.

Η ηλεκτρολόγηση και ηλεκτρονική επεξεργασία έγιναν από την Ελένη Καρτέρη και την Αγγελική Σαλτού των εκδόσεων «Συμμετρία», όπου αναλήφθηκαν και οι λοιπές εργασίες με ιδιαίτερη φροντίδα των εκδοτών. Η μακέττα εξωφύλλου εκπονήθηκε από το γραφείο Ε. Αραβαντινού & Κ. Νικολάου.

Οι σχεδιάσεις έγιναν από την Ολυμπία Αρδαβάνη, αρχιτέκτονα, την Μέννη Μπιντέρη, σχεδιάστρια καθώς και την Αναστασία Σιαλιαρίδου, σχεδιάστρια των εκδόσεων «Συμμετρία».

Ο συντονισμός της ύλης και η επιμέλεια της έκδοσης αυτής οφείλεται στον Κωνστ. Σερράο, ο οποίος εκτός του συγγραφικού έργου που προαναφέρθηκε, έκανε και ενδιαφέρουσες υποδείξεις και για τα λοιπά κεφάλαια. Εδώ πρέπει να υπενθυμίσουμε τη σημαντικότητα συμβολή στην επιμέλεια του παλαιού συγγράμματος (1984) – που επηρέασε και την παρούσα έκδοση – και ανάλογες επιστημονικές υποδείξεις του Γιώργου Πρεβελάκη, αρχιτέκτονα γεωγράφου, σήμερα καθηγητού στο Πανεπιστήμιο Σορβώνης (Paris IV). Ο ίδιος είχε συντάξει για το παλαιό βιβλίο το κεφάλαιο «Πρόσφατες προσπάθειες για την οργάνωση του αστικού χώρου στην Ελλάδα» που περιελάμβανε λεπτομερή παρουσίαση των εξελίξεων μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80 και του οποίου συνιστάται η ανάγνωση (Βλ. Α. Αραβαντινό, 1984, σελ. 285-320).

Όλων των παραπάνω η συμμετοχή στο έργο υπήρξε σημαντική. Τους ευχαριστούμε πολύ.

Θα πρέπει παράλληλα να τονίσουμε ότι εκτός από τις παραπάνω συγκεκριμένες συμβολές, η όλη ομάδα στελεχών του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας ΕΜΠ αποτελεί για μας μια διαρκή πηγή γνώσης και εμπειρίας, τόσο με τις δημοσιεύσεις και έρευνες που πραγματοποίησε, όσο και με το πολύ αξιόλογο διδακτικό έργο. Οι σημειώσεις, οι εκφωνήσεις θεμάτων και ασκήσεων, οι σχολιασμοί σπουδαστικών, διπλωματικών ή διδακτορικών εργασιών, οι συζητήσεις και προτάσεις πάνω στην πολεοδομική εκπαίδευση και την οργάνωσή της και η γενικότερη συμμετοχή σε ένα πολυετές έργο υπήρξε για το καθένα μέλος της ομάδας, για σπουδαστές, μεταπτυχιακούς φοιτητές, ερευνητές και προπάντων για τον υπογράφοντα ένα ουσιαστικό «σχολείο» πολεοδομίας³. Βέβαια μέχρι το 1998 δεν είχε προωθηθεί μια τυπική αναγνώρισή του ως εκπαιδευτικού φορέα διακεκριμένων σπουδών. Όμως ο χώρος αυτός από τότε που ιδρύθηκε το Σπουδαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών από τον αείμνηστο Καθηγητή Αντώνιο Εμμ. Κριεζή (1964) αλλά και νωρίτερα κάτω από τις κατευθύνσεις του ίδιου έδρασε σαν ένα ισχυρό εκπαιδευτικό και ερευνητικό κέντρο που το έργο του έχει επηρεάσει καίρια τις εξελίξεις στην πολεοδομική και χωροταξική παιδεία και πράξη στον τόπο μας. Από το 1998 ο Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας έχει την ευθύνη διεξαγωγής μεταπτυχιακού κύκλου στην περιοχή πολεοδομίας - χωροταξίας. Παράλληλα διαθέτει έξι ερευνητικά εργαστήρια και αποτελεί ένα ακόμα ισχυρότερο κέντρο με σημαντικό συλλογικό έργο που ανταποκρίνεται σε ακόμα μεγαλύτερες απαιτήσεις από άλλοτε.

Ευχαριστήσουμε όλα τα στελέχη που εργάστηκαν και εργάζονται στο κέντρο αυτό.

Παράλληλα ένας μεγάλος αριθμός ξένων κρατικών και δημοτικών υπηρεσιών, καθώς και άλλοι φορείς και γραφεία (που σημειώνονται στις πηγές) μας πρόσφεραν με πολλή προθυμία αξιόλογο υλικό.

Από ελληνικής πλευράς το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, το Υπουργείο Οικονομίας, και Οικονομικών, η ΕΣΥΕ, το ΚΕΠΕ, η ΕΑΧΑ Α.Ε., αλλά και άλλοι Δημόσιοι Φορείς, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ιδιωτικά γραφεία (αναφέρονται στις επί μέρους πηγές) μας εφοδίασαν με σημαντικό υλικό. Ευχαριστούμε όλους θερμά.

Ειδικότερα οι συνεργασίες με συναδέλφους και λοιπά επιστημονικά στελέχη των σχετικών φορέων του ευρύτερου δημόσιου τομέα υπήρξαν για μας πολύ αποφασιστικής σημασίας για την διατύπωση των επιστημονικών μας θέσεων.

Ομοίως πολιτικά πρόσωπα σε αποφασιστικές θέσεις όταν αντιλαμβάνονταν την επιστημονική σκέψη και έδειχναν κρίση και πολιτική βούληση αποτελούσαν σημαντική πηγή διδασκαλίας στα θέματα της πολεοδομικής πολιτικής και της εφαρμογής. Ο υπογράφων είχε την ευκαιρία να συνεργασθεί με αξιόλογους πολιτικούς που υπηρέτησαν στην κορυφή Υπουργείων, λοιπών υπηρεσιών και Οργανισμών, ΟΤΑ κ.λπ. Κατά τις συνεργασίες αυτές διαπιστώθηκε ένα ειλικρινές ενδιαφέρον που οδηγούσε συχνά σε σημαντικό έργο δεδομένου ότι υπήρχε πολιτική βούληση για την αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων. Αυτό ήταν ένα από τα πιο παρήγορα σημεία. Ελπίζουμε ότι θα διαπιστώνεται τούτο συχνότερα στο σώμα της πολιτικής ηγεσίας. Υπάρχει απόλυτη ανάγκη. Ας μη ξεχνάμε, ότι και η καλύτερη πολεοδομική πρόταση όταν δεν συνοδεύεται από σύμφωνη πολιτική απόφαση που να εξασφαλίζει την υλοποίηση έχει μόνο θεωρητική και αρχειακή αξία.

Παράλληλα απαιτείται όμως να προσεγγισθούν δυο ακόμη στόχοι: Ο ένας είναι η αύξηση της εξειδικευμένης γνώσης των τεκνοκρατών και γι' αυτό έχει μια ιδιαίτερη ευθύνη η πανεπιστημιακή κοινότητα. Ο δεύτερος στόχος είναι η αύξηση της ευαισθησίας του πληθυσμού στα

3. Ένα μέρος του γραπτού έργου των στελεχών του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ μνημονεύεται σε επί μέρους κεφάλαια του παρόντος και στον βιβλιογραφικό κατάλογο. Το συνολικό πάντως έργο τους αλλά και προπτυχιακές, διπλωματικές και μεταπτυχιακές εργασίες που έγιναν με τις κατευθύνσεις τους ευρίσκονται καταχωρημένες στη βιβλιοθήκη και στο αρχείο του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας ή στη βιβλιοθήκη της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ και συνιστάται να αναζητηθούν.

σχετικά θέματα. Τούτο προϋποθέτει καλή ενημέρωση και ουσιαστική συμμετοχή. Ζητούμενο ακόμα είναι μια συμπεριφορά του πολίτη πολύ πιο φιλική προς τον συνάνθρωπο, άρα και το κοινωνικό σύνολο, την ιστορία και τον πολιτισμό του κάθε τόπου καθώς και το περιβάλλον.

Δεν θα θέλαμε να κλείσουμε τον πρόλογο αυτό με δυσάρεστες διαπιστώσεις. Ας προσπαθήσουμε όλοι - ο καθένας με τις δυνάμεις του - να μειώσουμε τα κενά αυτά.

Φθινόπωρο 2006

Αθ. Α.

Οι πόλεις και γενικότερα οι μαζικές συγκεντρώσεις πληθυσμού σε σχετικά περιορισμένο γεωγραφικό χώρο εξελίσσονται σε όλο και πιο δυναμικά τμήματα της υδρογείου. Κατά τη διαδικασία ανάπτυξης και διόγκωσης της η πόλη κατατρώνει την ύπαιθρο. Έτσι η ύπαιθρος, ο φυσικός χώρος στην επιφάνεια του πλανήτη συρρικνώνεται, ρυπαίνεται, κατακτάται από τις επεκτατικές αστικές δραστηριότητες.

Όμως η πόλη σχεδιάζεται. Το ίδιο και τα επιμέρους στοιχεία της: οι κατοικίες, τα συγκροτήματα για τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, οι δρόμοι, τα τεχνικά έργα.

Πόσο ο σχεδιασμός αυτός ευθυγραμμίζεται προς τους στόχους της κοινής ωφέλειας, της βελτίωσης της ποιότητας ζωής, της βιωσιμότητας ή αειφορίας; Σε ποιο βαθμό έχει αναπροσαρμοσθεί λ.χ. ο ήδη υφιστάμενος αστικός χώρος αλλά και αυτός που κάθε μέρα «παράγεται» προς τις νέες αυτές ανάγκες; Τί προβλέπουν γι'αυτό οι θεσμοί όπως η πολεοδομική νομοθεσία, ο ΓΟΚ, οι κανονισμοί για τις αστικές χρήσεις, οι προδιαγραφές των έργων υποδομής;

Παράλληλα ο ανθρώπινος παράγων μεταλλάσσεται και κυρίως πολλαπλασιάζεται σε παγκόσμια κλίμακα. Η όλο και μεγαλύτερη κινητικότητα του διαχέει τα προβλήματα παντού ακόμα και εκεί που μέχρι προ ολίγου φαίνονταν λυμένα, όπως στις αναπτυσσόμενες χώρες: ανεργία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός. Ταυτόχρονα οι εξελίξεις στους τομείς της πληροφορίας διαχέουν και τα πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς στα πέρατα του κόσμου: καταναλωτισμό, ατομικισμό, βία.

Έτσι τα πολεοδομικά προβλήματα δεν είναι μόνο τεχνικά. Είναι έντονα κοινωνικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά. Για τούτο ο ειδικός στην πολεοδομία επιστήμονας και τεχνικός οφείλει πρώτιστα να είναι ένας ευαίσθητος κοινωνικός κριτικός. Η αντικειμενική τοποθέτησή του στις εξελίξεις αλλά και μία κοινωνικά προσανατολισμένη προσωπική, άρα υποκειμενική, αντίληψη, θέση και ιδεολογία είναι απαραίτητο να σηματοδοτούν αποφασιστικά το έργο του.

Όλα τα παραπάνω είναι μια αναγκαία προϋπόθεση, όχι όμως και ικανή. Η επιστήμη και η τεχνολογία προχωρούν αλματωδώς. Η επιδερμική ενημέρωση δεν φθάνει. Χρειάζεται κοπιαστική ερευνητική εργασία και συστηματική εμβάθυνση, δηλαδή αύξηση της εξειδικευμένης γνώσης. Μόνο τότε είναι δυνατή μια ουσιαστική συμβολή πάνω στους τομείς που «παράγουν» και αναβαθμίζουν το δομημένο περιβάλλον, το κυρίαρχο δηλαδή πλαίσιο, που επηρεάζει καίρια το κοινωνικοοικονομικό «γίγνεσθαι», αλλά και την πολιτισμική εξέλιξη του ανθρώπινου γένους και την ποιότητα της ζωής.